

Церква обманута

У 1933 році, стоячи серед лісу стягів зі свастикою, які оточили вітар Магдебурзького собору, настоятель доктор Мартін проголосив: «Усякий, хто зневажає цей наш символ, зневажає Німеччину... ця свастика, яка оточує вітар, промениться надією; надією, що нарешті зазоріє світанок нового дня»¹.

Захоплення Гітлером рікою лилося з амвонів Німеччини. Пастор Зігфрід Леффлер зазначив: «Посеред найтемнішої ночі нашої церковної історії Гітлер став дивовижним гаслом сьогодення, вікном нашої епохи, крізь яке полилося світло на історію християнства. Крізь нього ми змогли побачити Спасителя в історії німців»².

30 серпня 1933 року пастор Юліус Лойтерзер вигукнув: «Христос прийшов до нас через Гітлера... Завдяки його чесності, вірі й ідеалізму Відкупитель знайшов нас... Тепер ми знаємо, що Спаситель прийшов... і в нас є тільки одне завдання: бути німцями, а не християнами»³. Очевидно, що навіть на цьому ранньому етапі боротьби свастика для деяких пасторів була важливішою, ніж Хрест.

І сталося так, що земля, яка дала нам Лютера і Баха, тепер дала світові Гітлера і Вагнера. Церква, яку Бог покликав протистояти злу нацистського режиму, вирішила прийняти його. Свастика з хрестом Христа, що був буквально вплетений посередині, прикрашала церкви. Ламаний хрест політичного спасителя і хрест духовного

Спасителя об'єдналися, щоб вивести Німеччину з прірви до славних висот самоповаги та єдності німецькомовних територій Європи. Батьківщина нарешті воскресла; німці знову могли усміхатися.

В часи Гітлера бути добрим християнином зокрема означало бути добрим німецьким націоналістом. Бог і країна були практично одним і тим самим.

Нині картини цього «святого союзу» приголомшують нас, але в часи Гітлера бути добрим християнином зокрема означало бути добрим німецьким націоналістом. Бог і країна були практично одним і тим самим.

Коли церковники прокинулися зі своєї духовної й політичної дрімоти, то надто пізно виявили, що їх ввели в оману. Спочатку дуже мало хто розумів, що Гітлера потрібно відректися, а не обожнювати, але їхні голоси потонули в переможному й святковому галасі.

Маючи перевагу дивитись на ці події в історичній перспективі, ми часто поспішаємо з висновками. Але якби нам самим випало пережити ті часи, то ми також могли б підпасти під облудний вплив тодішнього націоналізму. Якби ми потерпали від голоду, якби наша економіка лежала в руїнах і країну роздирали політичні чвари, то, напевно, повірили б кожному, хто, здавалося, мав план виводу нації з культурного болота. Ми вже знаємо, що Веймарська республіка була політично паралізованою та не могла досягнути бажаних цілей. У Гітлера був план, і цього було досить.

Німеччина, як ми вже знаємо, об'єдналася у своєму гніві до ворогів – чи то реальних, чи то вигаданих. Принизливий Версальський договір, комуністи та ліберальна еліта, що вірила в демократію, – усе це вважали загро-

зою для відновлення Німеччини. І навіть ті, хто називав себе християнами, цінували сильну Німеччину більше, ніж сильне свідчення Євангелія, якщо саме Євангеліє, що було часто, не витлумачували як присягу вірності німецькій справі.

Ненависть до євреїв, хоч як не прикро це казати, процвітала також у церквах. Багато німців читали твори Чемберлена і популярні документи, що зображали євреїв зрадниками. Попри те, що євреї становили невеликий відсоток населення, їх вважали злочинцями, відповідальними за поразку Німеччини в Першій світовій війні. І хоча Ісуса неохоче таки визнавали євреєм, це пояснювали здебільшого тим, що «іноді й квітка росте на купі гною». Коли 1 квітня 1933 року Гітлер закликав до одностороннього бойкоту єврейських крамниць, багато християн підтримали його.

**Ненависть до євреїв, хоч як не
прикро це казати, процвітала
також у церквах**

Церкви були так зачаровані успіхами Гітлера, що не замислювалися над тим, у чиє ім'я до них прийшли ці блага. Розповідаючи про політичний реванш, вони зображали його як відродження, час відновлення і духовної сили. Церкви черпали силу з відновленої економіки і запаморочливого оптимізму щодо нового майбутнього для Німеччини. Чимало мудріших членів церков не повірили цьому обману, але більшість не ставила зайвих запитань. Поки що те, що було добре для Німеччини, було також добре для церкви.

Німецька церква на третину складалася з католиків і на дві третини з протестантів. Слід визнати, що католицька церква протистояла Гітлеру з більшою одностайністю, ніж протестанти. Гітлер знав, що католики мають

розгалужену мережу в багатьох країнах, а тому хотів, щоб Ватикан був прихильний до нього якомога довше. По суті, з Ватиканом був підписаний конкордат, який гарантував свободу віросповідання в обмін на політичну підтримку. На жаль, коли Гітлер почав порушувати свої обіцянки, церковні лідери були спантеличені. Вони оголосили про свою вірність йому; тоді їх змусили до зради. Врешті-решт їх спіткала, по суті, та сама доля, що й протестантів.

Багато християн були обмануті. Отець Фалькан, парафіяльний католицький священник, писав: «Мушу визнати, що я радів приходу нацистів до влади, бо в той час я вважав, що Гітлер був католиком і богобійною людиною, яка могла побороти комунізм, відстояти інтереси віруючих... антисемітизм нацистів, а також їхній антимарксизм приваблював церкву»⁴.

Про католиків і протестантів Гітлер говорив зі зневагою, переконаний у тому, що всі християни зрадять свого Бога, коли їм доведеться обирати між свастикою і хрестом: «Хіба можна повірити в те, що народні маси знову стануть християнами? Безглуздя! Ніколи. На цьо-

"Хрещення" немовля перед нацистським вівтарем проводять спеціальні представники СС, 1941 р.

му можна поставити крапку – більше ніхто не прислухатиметься до цих речей. Але ми можемо прискорити процеси. Пастори самі викопують собі могили. Вони зраджать свого Бога заради нас. Вони зраджать все заради своєї жалюгідної роботи й доходу»⁵.

«Вони зраджать свого Бога заради нас». На жаль, чимало пасторів учинили саме так. Деякі слабості, характерні для церкви, призвели до того, що цій спокусі було важко чинити опір. Серед темної ночі переслідувань багато хто зрадив свого Бога. Врешті-решт і католики, і протестанти виявилися безсилими зупинити безжальний натиск нацистів. Утім, хоча опір церкви був слабким, це був єдиний організований опір, з яким стикнувся Гітлер. Ані університети, ані школи не кинули йому виклик, і лише частині церкви вистачило відваги на це.

СТАН ЦЕРКВИ

Цілком зрозуміло, що Гітлер обманув церкву. Але також варто пам'ятати, що німецькі церкви ще задовго до приходу Гітлера до влади паразитували на темах, популярних у німецькому суспільстві. Вони були готові до того, що їх введуть в оману; дехто сказав би, що навіть самі хотіли бути обманутими. Цей обман не відбувся миттєво, а став частиною довгої історії. Один історик стверджує, що стан, у якому церква опинилася перед приходом Гітлера, слід винуватити не менше, ніж опір Гітлера церкви.

Націоналізм

Пам'ятайте, що церква в Німеччині мала довгу історію відданості націоналізму. Під час пруського панування король був головою церкви. А отже, духовенство прислужувало політичному голові держави. Зважаючи на такі сильні зв'язки з німецькими монархіями, стає цілком зрозуміло, чому церква піддалася спокусі прийняти чергову політичну програму.

Я стояв у Меморіальній церкві кайзера Вільгельма в Берліні (яка тепер є пам'ятником страхіттям Другої світової війни) і з зачудуванням розглядав рельєфи Христа і кайзера, немовби вони двоє були спасителями німецької нації. Пруські військові перемоги зображені як перемога Христа і християнської релігії.

Не дивно, що протестантські лідери закликали до синтезу «фолькстум» (німецької національної ідентичності) і християнства. Оскільки всі протестантські церкви належали до понад двадцяти незалежних округів, їхня мета полягала в тому, щоб ці регіональні церкви замінила церква *Рейху* – тобто централізована національна церква. Деякі лідери хотіли переглянути віровчення церкви, щоб узгодити його з націонал-соціалізмом. Їх називали «німецькими християнами» (з наголосом на слові «німецькі»). Тож коли Гітлер прийшов до влади, переважна більшість цих лідерів з ентузіазмом привітала його. Сильна Німеччина, вважали вони, є запорукою сильної церкви.

Церкві здавалося, що протистояти німецькому суспільству майже неможливо; вона була немов паралізована, не здатна кинути виклик ідеям німецького наці-

Повальна ейфорія: мешканці Данцига (сучасне польське місто Гданськ) зустрічають Гітлера як "визволителя", вересень 1939 р.

оналізму і засудити їх у разі потреби. Націоналізм був настільки повсюдний, що кайзера вважали особою, яка править згідно з «божественним правом» і є заступником Бога для всієї християнської нації. Солдатів, які загинули в Першій світовій війні, вшановували як мучеників Христа.

Церква долучилася до загального опору демократії Веймарської республіки і свободам особистого сумління. Демократія була слабкою формою урядування, що надто багато уваги приділяла особистим людським правам. Якщо держава повинна бути сильною, то особисті свободи належало відкласти вбік заради більшого блага об'єднаної, економічно стабільної та сильної нації. Християни захищали єдність Німеччини, її військову могутність та велич. Вони прагнули повернення добрих старих часів, коли правив монарх, порядок був відновлений, а перемоги – численні.

Чоловік, який жив у нацистській Німеччині, розказував мені, що деякі католицькі священники пригрозили відмовляти в таїнствах парафіянам, прихильним до Веймарської республіки. Освячення гітлерівських штурмових загонів відбувалося в протестантських і католицьких церквах; вони були героями, що присвятили себе новій Німеччині. Вони боролися за батьківщину, за нове піднесення нації, яка була гідна того, щоб забути своє колишнє приниження і знову відчути гордість.

Сповнившись богобійної ейфорії, професор Адам, богослов із Тюбінгена, хвалив Гітлера за те, що той розкрив очі німецькому народу, об'єднавши і звільнивши його:

Тепер він стоїть перед нами; той, кого прикликали голоси наших поетів і мудреців, той, хто має звільнити німецького генія. Він зняв полуду з наших очей і попри всі політичні, економічні, соціальні і конфесійні перестороги дав нам змогу знов побачити й полюбити одну найсуттєвішу річ – єдність крові, наше німецьке «я», «хомо германус»⁶.

Отже, сталося так, що професори співали Гітлеру хвалу в один голос із простими людьми. І церкву також полонила ця невпинно зростаюча популярність, запаморочлива веселість, яка раніше здавалася такою рідкісною серед розсудливих німців. Юрби людей приходили до місця народження Гітлера. Шанувальники навіть долали великі відстані автобусом, щоби відвідати місце народження його матері в Шпітталі. Вони приходили до сільського будиночка, де малий Гітлер часто проводив літо. Джон Толанд пише: «Вони вилазили на дах, щоб сфотографуватися, пробиралися на подвір'я, щоби помитися в дерев'яному кориті, неначе вода у ньому була святою, і надщерблювали великі камені, на яких стояла клуня»⁷. Люди малювали свастики на коровах і маршували довкола, виспівуючи гітлерівські пісні.

Проникливі члени церкви, які розуміли, що таке ідолопоклонство накличе суд Божий, навряд чи могли протистояти цій хвилі народного поклоніння. Загалом ті, хто сумнівався, тримали свої сумніви при собі.

Лібералізм

Церква здебільшого відмовилася від історичної християнської віри та обрала богословський лібералізм. Біблію читали, намагаючись відрізнити правду від неправди, заперечуючи унікальність Христа. Відмовившись від необхідності щирого каяття й віри в Самого лише Христа як Сина Божого, церковні спільноти вирішили, що горде знамено християнізованого націоналізму важить для них більше, ніж смирення й лагідність Христа.

Мартіна Лютера, хоч як його часто цитували, тим не менш пам'ятали не як того, хто проповідував божественного Христа, Який примирює остаточно порочних грішників з безкінечно святим Богом. Хрест Лютерового Христа не можна було так легко поєднати зі свастикою. У присутності Хреста, який проголошував Лютер, люди відчували смирення; той хрест, що так добре вписувався всередину свастики, пробуджував гордість.

Оскільки всіх німецьких малюків хрестили в церкві, майже ніколи не заходила мова про особисте, зріле навернення до Христа. Той факт, що ім'я людини вписане у церковні книги, остаточно доводив, що ця особа була християнином. І від добрих християн сподівалися одного – допомагати Німеччині знову стати великою.

Звичайно, були деякі винятки, як ми побачимо в подальших розділах. Серед загальної церковної маси були розпорошені справжні християни; знайшлося кілька тих, хто стверджував, що між Хрестом і свастикою є велика різниця. Але церква здебільшого не відставала від духу часу; вона вважала, що її покликання – стирати ганьбу минулого і творити краще майбутнє. Її тішило те, що поступово зникає безробіття, що зростає рівень життя, а усвідомлення власної гідності оживляє знекровлену націю.

Нехай євангельські християни не думають, що завжди можна провести чітку межу між справжніми віруючими, яких не зміг обманути Гітлер, і націоналістами, які впали в оману. Коли Освальд Сміт з Народної церкви Торонто (відомий місіонер і чоловік з бездоганною євангельською репутацією) відвідав Німеччину 1936 року, він повернувся під враженням того, що Гітлер зробив для країни.

Звіт Сміта спирався на розповіді саме євангельських, а не ліберальних християн. Зверніть також увагу на те, що ці слова написані в 1936 році, коли минуло багато часу після партійних чисток Гітлера і вже почалося справжнє гоніння на євреїв. Німеччина, підкреслював Сміт, «пробудилася». Ось його розповідь:

Яким же, питаєте мене ви, є справжнє ставлення німецького народу до Гітлера? Відповідь можна дати лише одну. Німці люблять його. Так, вони всі, від найбагатших і до найбідніших, діти й батьки, старі й малі, люблять свого нового вождя. І їхню віру в нього годі похитнути. Вони всі до одного впевнені у фюрері.

«А як же ваші вибори? – запитав я. – Ви ж не можете обирати. Або Гітлер, або ніхто. Опонентів немає». – «А нам не потрібні інші партії, – відповідали мені з обуренням. – Партій вже вистачало в цій країні. Нам потрібен справжній вождь, чоловік, що любить нас і працює задля нашого блага. Ми задоволені Гітлером». І подібні почуття поширені всюди. Кожен справжній християнин за Гітлера. Я знаю це, тому що сам розмовляв здебільшого з християнами, і правильно це чи ні, але вони підтримують Адольфа Гітлера»⁸.

Найцікавішими є коментарі Сміта про поводження з євреями. Йому було «шкода, що добрі євреї мусили постраждати разом з поганими. Але як розрізнити їх у час, коли всюди панує юрба і насильство? Навіть Гітлер не міг вгамувати своїх послідовників».

Сміт навіть вірив, що євангельське пробудження стало у Німеччині, а в церквах проповідують Христове Євангеліє. Християнські лідери запевнили його, що допоки проповідується Євангеліє, «Німеччина в безпеці».

Християни, чи то ліберали, чи то консерватори, мали би знати, однак, що Німеччина не була «в безпеці». Як ми побачимо в наступному розділі, гоніння на церкву посилювалися. Лютерани вже сперечалися щодо того, чи пастори мають підписувати «Арійський параграф», документ, який забороняв особам єврейського походження проповідувати в Німеччині.

Гітлер вводив в оману християн різних деномінацій, принаймні спершу. Однак ліберали, які «хитаються і захоплюються всяким вітром вчення», виявилися особливо вразливими до затягування у вир нацистського соціально-політичного вихору. Навіть тоді, коли програма Гітлера стала нарешті зрозумілою, вони не бажали страждати заради Євангелія, від якого вже давно відмовилися. Їх більшою мірою цікавили чудеса оновленої Німеччини, ніж чудеса на сторінках Нового Завіту. Спасіння в цьому світі було важливіше, ніж спасіння в небаченому прийдешньому житті.

Дві сфери

Ми вже знайомі з доктриною «двох сфер», яка, просто кажучи, означає, що якщо Христос є Господом церкви, то кайзер (або фюрер) є, так би мовити, господом у політичній сфері. Лояльність у політичній сфері була високим і шанобливим обов'язком, так само як і вірність Богові. І вірність Богові найкраще виявлялась у вірності державі.

Отже, такі особисті цінності, як чесність, тверезість і співчуття, не переростали в суспільні цінності. Війну прославляли, а благо держави вважали вищим від будь-якого особистого. Палко переконані в тому, що послух державі витворить нове суспільство, німці були готові на все, чого вимагав від них фюрер. Їхній обов'язок перед Богом був духовний, їхній обов'язок перед державою – політичний.

**Нам потрібна повніша картина
того, що насправді означає
для церкви бути церквою
в суспільстві**

Німецькі діти виховувалися в беззаперечній та старанній покорі батькам удома, учителям у школі та командирам у військових навчаннях. Повагу до «орднунг» (ладу) прививали за допомогою ритуалів і страху покарання. Усі мали йти в ногу з нацією та дбати про її найвище благо. Часто цитували Римлян 13:1-2: «Кожна людина нехай кориться вищій владі, бо немає влади, яка не була б від Бога, а чинні влади встановлені Богом. Хто противиться владі, противиться Божій постанові; хто противиться, той накликає на себе осуд».

Серед лютеранської церкви зростав сильний пієтистичний рух, який пропагував повернення до біблійної побожності, поклоніння Богові в серці. Здебільшого ці люди виступали проти догматики (а надто лібераль-

ного роду) і уникали інтелектуальних богословських дебатів у Німеччині. Вони засвідчували Божу спасенну благодать, але вірили, що місія церкви полягає лише в проповідуванні Ісуса Христа. Пієтизм, що наголошував на особистій відданості Христу, допоміг наповнити духовним життям лютеранські церкви. Утім, зберігаючи цілковиту відданість політичній владі та наполягаючи на послухові державі, навіть якщо це суперечило особистим переконанням, пієтизм не міг чинити опору натиску нацизму. Один з різновидів пієтизму досі поширений в Америці серед тих, хто вірить, що ми повинні відмовитися від своїх культурних битв, а натомість просто «проповідувати Євангеліє» і не втручатися в політику. Але вони забувають, що поки держава зазіхає на наші свободи, наша духовна сфера невпинно звужується, і зрештою ці свободи зникають остаточно. Ніхто не зможе утекти і сховатися.

У листі, адресованому своїм прихильникам, відомий християнський письменник, психолог і педагог Джеймс Добсон поставив читачам низку непростих запитань:

У який момент ми захочемо захищати те, у що віримо? Чи виступлять батьки проти, якщо їхнім дітям будуть систематично прищеплювати гомосексуальну ідеологію та окультизм у державних школах? Чи заперечимо ми, якщо держава говорить пасторам, що вони можуть чи не можуть казати з кафедри? (Пастор євангельської церкви у Швеції, що проповідував про Содом і Гоморру, був засуджений за «словесне насильство» проти гомосексуалістів і відсидів у в'язниці місячний термін). Чи будемо ми заперечувати, якщо держава привласнить собі наших дітей і почне розповідати нам, як виховувати їх, пригрозивши в іншому разі позбавити прав батьківства? Чи заперечимо ми, якщо кожна церква зобов'язана буде наймати гомосексуаліста, щоб заповнити обов'язкову квоту?»⁹

Чи то в нацистській Німеччині, чи в сучасній Америці, християни не можуть мовчати, удаючи, що лише проповідують Євангеліє. Ділитись Євангелієм – це, безумовно, наш головний обов'язок, оскільки лише Хрест Христа може преобразити людське серце. Але отримавши дар спасіння через Ісуса, ми мусимо втілювати в життя наслідки панування христового Хреста в кожній царині нашого життя. По суті, саме наше право проповідувати Євангеліє опиниться під загрозою, якщо ми не будемо готові скоритися пануванню Христа в усіх сферах.

Ті, хто, покійно приймаючи всю сваволю нацистського режиму, і далі вивчав Біблію, щоб просто зігрівати серце, чинили принаймні наполовину правильно. Звичайно, вони зробили набагато більше від тих, хто перестав вивчати Писання та з ентузіазмом підтримав режим. Але, як ми побачимо в подальшому розділі, нам потрібна повніша картина того, що насправді означає для церкви бути церквою в суспільстві.

Гітлер невдовзі спробує примусити церкву прийняти те, що він називав «позитивним християнством», яке було настільки радикальним, що стало несподіванкою навіть для найбільш націоналістичних церков. Його план, як виявиться згодом, вів до знищення церкви. Врешті-решт Гітлер захотів трансформувати церкву настільки ґрунтовно, що від християнства не мало лишитися й сліду. У церкві не було місця ні для хреста, ні для свастики. Як він сам міркував: «Один бог мусить панувати над іншим». Зважаючи на слабкість церкви, мета Гітлера видавалася досяжною, хоча й виявилася не такою легкою, як він гадав.

ГІТЛЕР ЗАВОЛОДІВАЄ НАЦІЄЮ

Спочатку Гітлер вимагав трохи, а тоді більше і зрештою – усе. Він преобразив суспільство і разом з ним трансформував церкву. Він не міг заспокоїтися, поки його ламаний хрест не замінить Хрест Христа. Страте-

гія Гітлера, що мала на меті спокусити німецький народ, складалася з трьох стадій.

Брехня держави

Гітлер вірив у брехню. Він казав, що «величина брехні безпосередньо пов'язана з довірою до неї, оскільки великі маси людей... швидше потраплять у сильце великої, а не малої брехні». Брехнею він видозмінював культуру і релігію Німеччини, і вже невдовзі це відобразилося в державних законах.

Складаючи присягу канцлера, Гітлер віддав належне християнству як «вагомому фактору збереження душі німецького народу» і пообіцяв поважати права церкви. Він оголосив про своє бажання досягти «мирного співіснування церкви та держави»¹⁰. Також він висловив намір покращити стосунки з Папою Пієм XII.

Він був готовий дати церквам свободу, але лише доти, «доки вони не роблять нічого, що підриває державу». Звичайно, за тією обіцянкою лежало його власне визначення підривних дій. Але цю його стриману обіцянку, а також конкордат з Ватиканом, який гарантував свободу католицькій церкві в Німеччині, прийняли радо.

Стаття 24 партійної платформи нацистів вимагала «свободи для всіх релігійних конфесій у державі, доки вони не становлять небезпеки... для моральних почуттів німецької раси». Гітлер схвально говорив про своє «позитивне християнство», яке сприятиме німецькій боротьбі. Він здобув деяку прихильність, видаючи, що прагне примирення; церквам подобалося, як він вживає слово «свобода». Очевидно, він сподівався, що на початку люди будуть доброї думки про нього, навіть якщо згодом їхнє ставлення зміниться на гірше.

Однак у приватних розмовах Гітлер розкривав свої правдиві наміри. Герман Раушнінг переповідає, що невдовзі після свого приходу до влади Гітлер зауважив, що ані католицькі, ані протестантські громади не мають майбутнього. Примирення з церквою, казав він, «не спинить

мене від знищення до останку християнства в Німеччині. Можна бути або християнином, або німцем. Обома бути не вдасться»¹¹.

21 березня 1933 року Гітлер влаштував вражаючий спектакль з нагоди відкриття нової сесії Рейхстагу в Гарнізонній церкві Потсдаму. Великою помпезністю й урочистістю він хотів запевнити націю, що може піти консервативним шляхом і прагне до взаєморозуміння з церквами. Через два дні Рейхстаг ухвалив так званий Закон про розширення повноважень, згідно з яким влада Рейхстагу зводилася до «підспівування» партії. Необхідну більшість для ухвалення законопроєкту забезпечив арешт деяких членів парламенту і погрози на адресу інших. До липня Гітлер проголосив нацистів єдиною партією в Німеччині.

Утім, у ті дні слова «свобода» і «мир» з'являлися у всіх його промовах. Це змогло запевнити маси, що, хоча побоювання існують, як тільки вони пізнають його краще, то знатимуть, що він на їхньому боці.

Далі Гітлер, як майстер обману, шукав лише приводу, виправдання, яке б дозволило йому розширити владу. Так само як пожежа в Рейхстагу стала приводом для припинення особистих свобод, інші можливості, які він зміг створити, дозволили оминати звичайні норми правосуддя.

Як прелюдію спроби захоплення церкви Гітлер усунув деяких своїх опонентів, фальшиво звинувативши церковних діячів у зраді, розкраданні та сексуальних збоченнях. Геббельс, міністр пропаганди, наполіг на тому, щоб ці суди докладно висвітлювали газети і в такий спосіб розголошували сенсаційні подробиці про відомих служителів, священників та черниць. Священники, які радили батькам не дозволяти їхнім дітям долучатися до Гітлерюгенду, стикалися з шантажем. Так Гітлер заткнув рота тим, хто зважився виступити проти нього. Католицьких священників, черниць і церковних лідерів арештовували за сфабрикованими звинуваченнями; підпали під заборону і релігійні видання.

Гітлер завжди вважав, що найкращий спосіб перемогти ворогів – це розділити їх. Він заохочував рух, який називався «Віруючі в Бога», що мав переконати людей піти з церков. Суть його заклику полягала в тому, що є альтернатива церкві; усе, чого вона досягла, можна відтворити в іншому місці та в інший спосіб. Держава може створити обряд посвячення немовлят; держава може запровадити свої свята і не має потреби відзначати християнські.

Шлюб, якщо подружжя забажає, також може укласти держава. Благословення Матері Землі та Батька Неба прикликалося над парами, щоб сповнилася їхня доля. Коли держава хрестила немовля, батько ніс дитину на щиті, загорнутому в ковдру з нефарбованої вовни із вишитими на ній свастиками. Дитину, по суті, посвячували німецькій державі й після того вписували її ім'я в метричну книгу.

1935 року молитви перестали бути обов'язковими в школах; релігійне навчання не було ще цілком заборонене, але обмежувалося виключно тими, хто мав ліцензію від держави. Таким чином догми нацизму замінювали біблійне вчення. Школи викладали предмети так, як це було вигідно режиму.

Оскільки німці століттями святкували Різдво і Великдень, Гітлер мав перетлумачити їхнє значення. Різдво перетворилося на суто поганське святкування, і його дату, принаймні для військ СС, перенесли на 21 грудня, день зимового сонцестояння. Колядки і вертепи були заборонені в школах з 1938-го, і саме слово «Різдво» замінили на «Юлетід» – неопоганську назву періоду святкувань наприкінці року. Розп'яття позабирали зі шкільних класів, а Великдень перетворили на свято, яке звіщало про настання весни.

Ті самі зміни ви побачите в сучасній Америці, і відбуваються вони завдяки нашим соціалістам-лібертаріанцям, які помішані на тому, щоб відмити державу від наймізерніших залишків християнства. Те, чого Гітлер досяг завдяки своїм указам, можна також досягти з до-

помогою наших судів. Попри те, що серед молоді шириться злочинність, уживання наркотиків і булінг, Американська спілка громадянських свобод зосередилася на викорінненні будь-якого «профінансованого державою» дотримання релігійних свят. Жодних колядок у школах; жодних вертепів у міських ратушах; жодних хрестів на державній власності.

Як і деякі наші борці за соціальні свободи, Гітлер проповідував, що діти належать Рейху. Батькам Гітлер спокійно говорив: «Ваша дитина вже належить нам... хто ви такі? Ви проминете. Однак ваші нащадки тепер вже в новому таборі. Невдовзі вони не знатимуть нічого, крім цієї нової спільноти». В іншій промові він зазначив: «Цей новий Рейх не віддасть своєї молоді нікому, а натомість забере цю молодь, і дасть цій молоді свою освіту і своє виховання»¹².

Гітлерюгенд конкурував з освітньою системою держави. Приватні школи були ліквідовані, і до 1938 року вся освіта зазнала уніфікації під нацистською ідеологією. Підручники переписували так, щоб вони відображали теорію расової придатності, виправдовували військову

Справжні арійці: хлопці з молодіжної організації нацистів Гітлерюгенд, відібрані відділом расової політики НСДАП як взірці для німецької молоді

експансію та зосереджували увагу на німецькій історії та культурі. На тих, хто виступав проти нацистської (читай «політкоректної») програми, чекала догана, звільнення або навіть страта. Якщо вчителі хотіли зберегти роботу, то мусили скласти присягу на вірність Гітлеру.

Поширилося спалювання книжок. Перебуваючи в Берліні, я стояв на площі навпроти Берлінського університету (тепер це Університет Гумбольдта), де ввечері 10 травня 1933 року під час смолоскипової ходи за участю тисяч студентів спалили близько двадцяти тисяч книжок. Багато з них були написані німецькими та іншими всесвітньо відомими авторами, такими як Герберт Веллс та видатний фізик Альберт Ейнштейн. Геббельс, міністр пропаганди Гітлера, звернувся до студентів: «Душа німецького народу може знову самовиразитися. Це полум'я осяяло не тільки остаточний кінець старої епохи, але й початок нової»¹³.

Спочатку плани Гітлера зустріли відчутне протистояння. Однак мало хто виступав проти, остерігаючись помсти. Крім того, люди хотіли вірити в міф, що, консолідувавши владу у своїх руках, Гітлер заспокоїться і дозволить більше свободи. Багато хто приймав ці нові ідеї як свого роду плату за економічні й політичні вигоди, які вони отримали. Згодом, коли вже було запізно, люди усвідомили, що це були перші кроки нацистів на шляху до повного захоплення влади.

Нація, яку спокусила пропаганда, тепер стикнулася з переслідуваннями. Брехня стала законом.

Закони держави

Закони завжди відображають пріоритети нації, її прагнення та цінності. У нацистській Німеччині закони більше не вважалися такими, що спираються на теїстичний і тим більше християнський світогляд; фактично не визнавалося навіть природний порядок. Коли Гітлер змусив Рейхстаг віддати йому законодавчу владу, закони, які він писав, були свавільні і слугували виключно цілям дер-

жави. Нацисти проголосили: «Гітлер є закон!» Як сказав Герінг: «Закон і воля фюрера – це одне і те саме»¹⁴. *Добром і злом вважалося те, що Гітлер назвав таким.*

Нюрнберзькі закони 15 вересня 1935 року позбавили євреїв німецького громадянства, надавши їм статус «підданих». Вони забороняли шлюб між євреями та арійцями, а також сексуальні стосунки між ними. Таким був зміст тринадцяти спеціальних законів проти євреїв, які по суті оголосили їх повністю поза законом. Багато з них втратили заробіток і стикнулися з перспективою голоду. У багатьох містах їм забороняли купувати їжу та вести бізнес.

Були також закони проти державної зради. Зраду визначали як все, що суперечило волі і цілям Третього Рейху. Критика була зрадою; свобода преси була зрадою; відмова сприяти втіленню програм Рейху також була зрадою. Фактично зрадою було все, що назвав зрадою Гітлер.

1936 року був заснований Народний суд, який мав розглядати справи про державну зраду. У кожному суді було по п'ять суддів, і трьох із них завжди призначав Гітлер або один із його поплічників, «з огляду на їхні особливі знання в справі протидії підривній діяльності та їхній тісний зв'язок з політичними тенденціями в державі». Судовий розгляд був таємний, покарання суворі. На пурпурово-червоних плакатах вивішували імена страчених.

Досвід нацистської Німеччини нагадує нам, що всякий, хто має владу над законами держави, має владу над її прагненнями та цінностями. Раусас Рашдуні добре висловив це: «За кожною законодавчою системою стоїть якийсь бог. Щоб знайти бога в будь-якій системі, визначте в ній джерело закону». Незалежно від того, хто є джерелом закону в системі – диктатор, суди чи окрема людина – ця особа (або група осіб) і є богом тієї системи. Рашдуні додає: «Коли ви обираєте собі владу, то обираєте бога, і там, де ви шукаєте свій закон, і знаходиться ваш бог»¹⁵.

Забезпечивши собі диктаторські повноваження, Гітлер міг впроваджувати які завгодно закони і знуща-

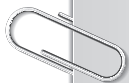
тися з позірно безсилої опозиції. Він завжди ставився до протестантів зі зневагою, кажучи про них: «З ними можна робити все, що захочеш... Вони коряться... це нікчемні люди, покірливі, як собаки, і вони потіють від хвилювання, коли говориш з ними»¹⁶. Гітлер знав, що опір його планам може чинити лише невелика меншість протестантських лідерів.

На щастя, не всі протестанти були «покірливі, як собаки». У наступних розділах цієї книжки ми зустрінемо кількох людей, хто заплатив велику ціну за те, щоб зважитися протистояти Гітлеру. Але їх було надто мало, і сталося це надто пізно.

Господар держави

Гітлер почав з *брехні*; вона відобразилася в його *законах*, і зрештою він став *господарем*. Він досягнув майже абсолютної влади, чого так жадало його божевільне серце.

Якби ви спитали, чому Гітлер розглядав християнство (навіть його націоналістичний німецький різновид) як загрозу, то відповідь на це питання знайшли б у телеінтерв'ю з одним із сучасників фюрера, яке я колись дивився. Відповідаючи на запитання, чому Гітлер так прагнув знищити християнство, чоловік сказав просто: «У будь-якому конфлікті між богами один мусить панувати над іншим».

**"Покажіть мені свої закони,
і я покажу вам вашого Бога!"**

Перед тим як ми звернемося до боротьби, що відбувалася всередині церкви, нам належить зрозуміти, яку кінцеву ціль ставив собі Гітлер, намагаючись створити Національну церкву Рейху. Я наводжу тут частину про-

грами з тридцяти пунктів, яку накреслив добрий приятель Гітлера Альфред Розенберг. Він паплюжив Христа і наполягав на тому, щоб церква замінила християнство на язичництво нацистського руху. Ось деякі моторошні пункти його програми:

1. Національна церква Рейху Німеччини категорично визнає виключне право та виключну владу контролювати всі церкви в межах кордонів Рейху; вона проголошує їх національними церквами німецького Рейху.
.....
13. Національна церква вимагає негайного припинення видання та поширення Біблії в Німеччині.
.....
14. Національна церква проголошує, що для неї, а отже й для німецької нації, книга фюрера «Майн Кампф» є найважливішим з усіх документів. Вона... не тільки містить найбільшу, але й втілює найчистішу та найправдивішу мораль у сучасному й майбутньому житті нашої нації.
.....
18. Національна церква позабирає зі своїх віктарів усі розп'яття, Біблії та зображення святих.
.....
19. На віктарях не може бути нічого, крім «Майн Кампф», найбільш священної книги для німців, а отже й для Бога, та меча ліворуч від віктаря.
.....
30. У день її заснування християнський хрест належить забрати з усіх церков, соборів і каплиць... і його має замінити єдиний нездоланий символ, свастика¹⁷.

Зверніть увагу, що мало було поставити свастику поряд Хрестом; вона повинна повністю замінити його. Святе Письмо не можна було покласти поряд з «Майн Кампф»; нацистська біблія мала знаходитися на вікта-

рі сама. Одне слово, Бога небес треба було позбутися, щоби звільнити шлях для бога націонал-соціалізму.

СИЛА ЗАКОНІВ НАЦІЇ

Мабуть, на цей момент уже зрозуміло, що моральний ландшафт країни значною мірою визначають її закони. Коли Гітлер писав закони, Німеччина набувала його образу і подоби. Як висловився про це Рашдуні: «Покажіть мені свої закони, і я покажу вам вашого Бога!»

Коли держава не відповідає ні перед ким, окрім себе, то все законне вона називає етичним

Після того як Гітлер зазнав поразки, у Нюрнбергу організували суди над воєнними злочинцями, щоб встановити провину поплічників Гітлера. Утім, виникла суперечка, які закони потрібно використовувати, щоб судити звинувачених. Кінець кінцем, як доводили прислужники фюрера, цілком імовірно, що вони не порушили жодних законів; вони вчиняли дії, яких вимагала їхня власна юридична система. Їх не можна звинувачувати у вбивстві, тому що поняття людськості отримало нове визначення, що відкидало євреїв та інших небажаних осіб. Ці люди просто виконували закони, ухвалені тогочасними судами. Адольф Айхман, відомий нацистський злочинець, якого судили в 1960-х роках в Єрусалимі, протестував перед стратою: «Я просто виконував закони війни і моєї держави».

Тут, в Америці, група протестувальників, яка пікетувала клініку, що виконувала аборти, була звинувачена в наклепі за те, що назвала лікарів-абортіоністів убив-

цями. Ті доводили, так само як емісари Гітлера, що вони не можуть вважатися вбивцями, оскільки не порушують жодних законів. Досвід Нюрнберга і мовчазний голокост у наших абортаріях стали промовистим свідченням того факту, що коли держава не відповідає ні перед ким, окрім себе, то все законне вона називає етичним. Законом є просто все, що вважають суди.

Диспут у Нюрнбергу вирішився тоді, коли Роберт Джексон, головний обвинувач від США, змушений був апелювати до вічних цінностей, стандартів, що існують за межами будь-якого конкретного суспільства. Він доводив, що існує «закон над законом», за яким варто судити думки та вчинки людей. Однак я твердо переконаний, що жодні такі закони не можна почерпнути в природи чи досвіду людства, бо єдиним їх джерелом є божественне одкровення¹⁸.

Коли ми в Америці рушимо до суспільного прийняття довільних соціологічних законів, держава розширює свої повноваження, і церква буде змушена або погодиться зі змінами, або стикнутися з відповідними наслідками.

Гітлер глибоко вірив у те, що пропаганда повинна передувати трансформації держави

Антихрист, як і Гітлер, також преобразить цей світ, змінюючи закони. Даниїла 7:25 каже, що він «захоче змінити часи та закон». Як і Гітлер, він розпочне з брехні, а тоді видасть закони, і зрештою йому будуть поклонятися як госпуду. Його влада розшириться не тільки кількісно, але й глибоко проникне в буденне життя кожної людини. Він стане ще одним Гітлером, могутнішим, переконливішим, нечестивішим і жорстокішим.

Гітлер глибоко вірив у те, що пропаганда повинна передувати трансформації держави. Тут, в Америці, ми бачимо, як медіа можуть змінювати та формувати культурні цінності, виховуючи суспільство, яке оголосило війну цінностям минулого. Байдуже, чи це аборти, особливі права для ЛГБТ, чи вимоги «політкоректності», що обмежують свободу слова: ставлення нації може змінитися, якщо та сама річ говориться часто і багатьма. Брехня часто врешті-решт стає законом.

**Часи, які людському розуму
видаються катастрофою,
можуть стати для церкви
великим часом збудування**

Ми намалювали велику картину. А тепер погляньмо на ці події із середини самої церкви. Спробуймо зрозуміти суть боротьби, вислухати різні позиції та набратися мудрості в тих, хто може нас чогось навчити. І уявімо собі, що б робили самі, якби жили в ті небезпечні часи.

